

Planbureau-werk in uitvoering

De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!

J.F. Jonkhof
M.W. Wijermans

Werkdocument 2001/17

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Wageningen, 2001

De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!

J.F. Jonkhof
M.W. Wijermans

Werkdocument 2001/17

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Wageningen, 2001

De reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor het Natuurplanbureau. De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van het Natuurplanbureau verspreid. De inhoud heeft een voorlopig karakter en is vooral bedoeld ter informatie van collega-onderzoekers die aan planbureauproducten werken. Citeren uit deze reeks is dan ook niet mogelijk. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.*

* Uitvoerende instellingen: Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Rijksinstituut voor integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR)

Werkdocument 2001/17 is gekwalificeerd als status C.

Betekenis Kwaliteitsstatus

Status A: inhoudelijke kwaliteit beoordeeld door een adviseur uit een zogenoemde referentenpool. Deze pool bestaat uit onafhankelijke adviseurs die werkzaam zijn binnen het consortium RIKZ, RIVM, RIZA en WUR

Status B: inhoudelijke kwaliteit beoordeeld door een collega die niet heeft meegewerkt in het desbetreffende projectteam

Status C: inhoudelijke kwaliteitsbeoordeling heeft (nog) niet plaatsgevonden

©2001 ALTErrA Research Instituut voor de Groene Ruimte
Postbus 47, 6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 47 47 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Project 325-10.831.9

[NPB Werkdocument 2001/17 – april 2002]

*Werkdocumenten in de Reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' worden uitgegeven door het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen. Informatie: (0317) 47 78 45; e-mail: info@npb-wageningen.nl
Website: www.natuurplanbureau.nl*

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Hoe verloopt metropoolvorming in Noordwest Europa?	8
3	Wat maakt de deltametropool uniek?	15
4	Ontwikkelingen en opgaven	18
5	Aanbevelingen	22
	Literatuur / Referenties	23

1 Inleiding

Met de voortschrijdende Europese integratie kunnen traditioneel nationale zaken als verstedelijking, landschap, open ruimte en ruimtelijke ordening niet langer los gezien worden van het internationale perspectief. De Vijfde nota gaat relatief diep in op de internationale samenhangen van de ruimtelijke ontwikkelingen in Nederland en op de ons omringende landen, maar ze biedt nog onvoldoende inzicht in concepten die op die schaal richtinggevend zouden kunnen zijn.

“Open ruimte wordt steeds schaarser in Nederland. Daarom moeten we er zuinig op zijn. Om natuur en landschap te behouden, moeten we nú een grens trekken: de Groene Grens. Daar stopt de bebouwing, zodat we rust en ruimte bewaren”.

Aldus schetst Milieudefensie de oplossing voor de inrichting van de ruimte in Nederland¹. Vrijwel iedereen zal dit beeld herkennen; dat uiteindelijk maar zo'n 10% van Nederland met woningen, wegen, en fabrieken bezet is (CBS) doet niets af aan de 'harde' beleving van volte die we met z'n allen, na jaren niet altijd even gelukkige ruimtelijke ordening, tussen de oren van veel Nederlanders hebben weten te krijgen (VROM 2000).

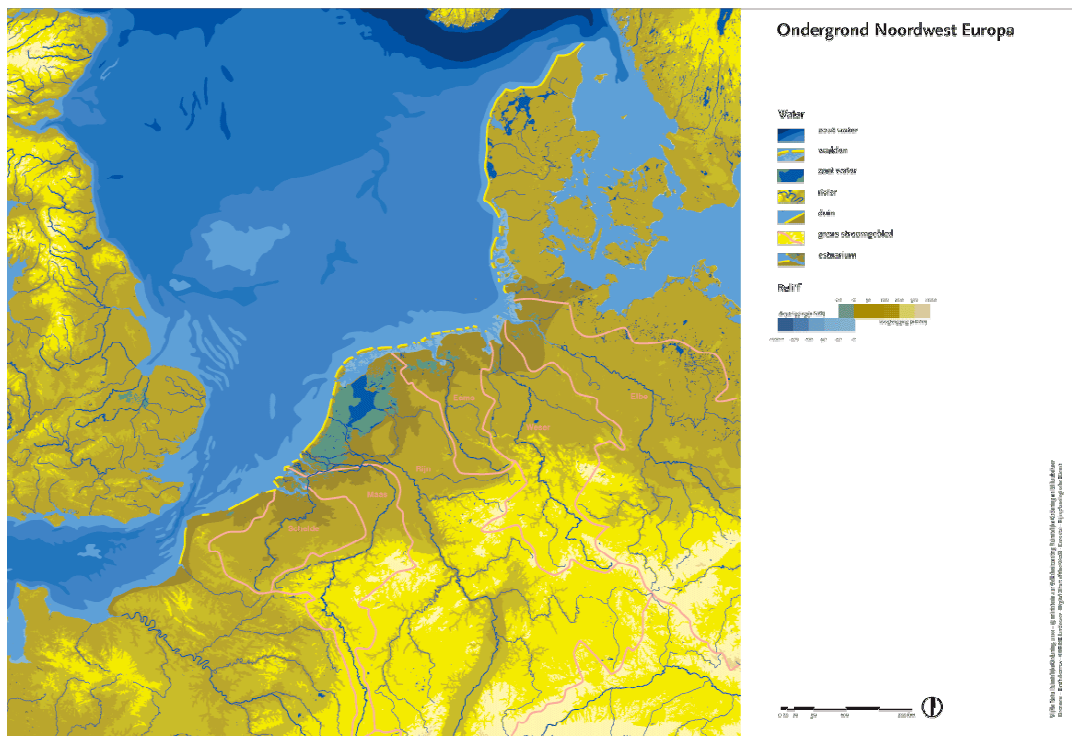
Er zijn echter gegronde redenen om het trekken van grenzen in de praktijk van de ruimtelijke ordening ter discussie te stellen. Barrières en verboden leiden alleen tot creativiteit waar het ontduiking betreft, niet waar het ontwikkeling van kwaliteit betreft. In dit essay wordt verkend op welk schaalniveau ruimtelijke integratie tot metropoolvorming leidt en in hoeverre de Hollandse deltametropool zich daarbij onderscheidt van andere metropolitane gebieden in Noordwest Europa. Voorts wordt kort aangegeven welke voor natuur en landschap relevante ontwikkelingen er te verwachten zijn en tenslotte worden enkele aanbevelingen gedaan voor een toegesneden mix van planningsinstrumentarium.

¹ Zie ook: De Groene Grens, zes notities bij grondpolitiek in Nederland

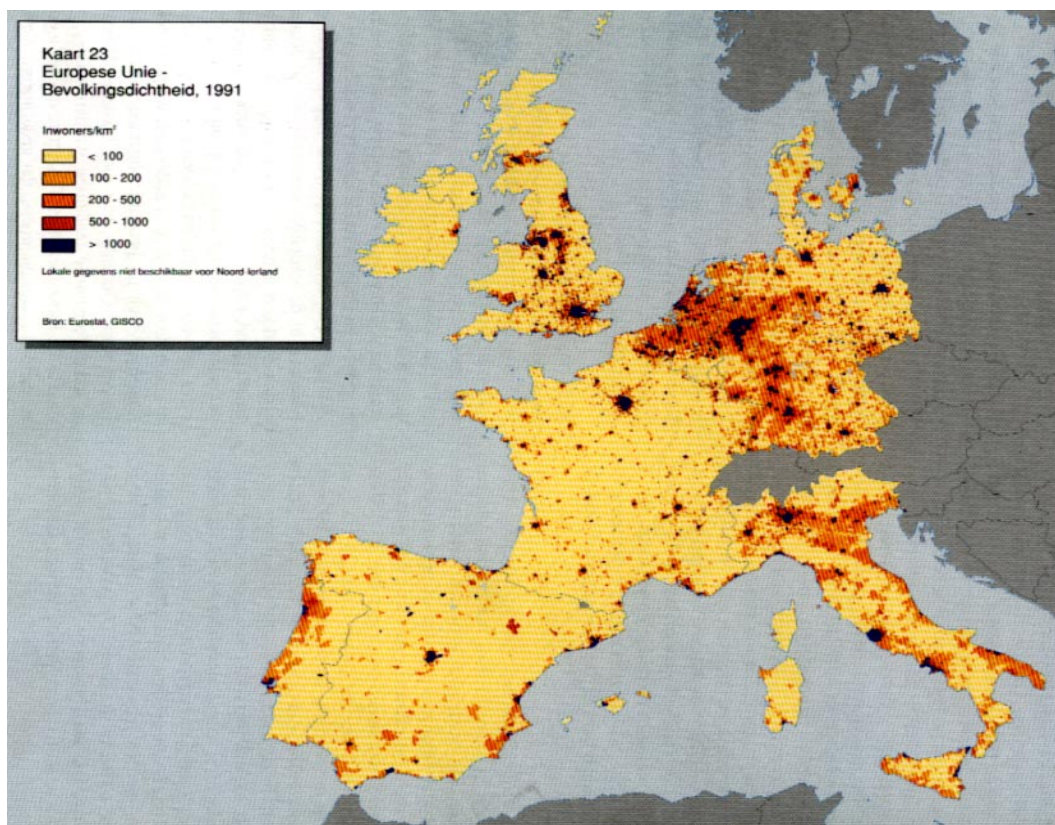
2 Hoe verloopt metropoolvorming in Noordwest Europa?

In de discussie in Nederland over de toekomst van de Randstad en het Groene Hart wordt gesproken van een “Deltametropool”, een polynucleaire, groene metropool. Het ideale landschap van zo’n groene metropool is een ontworpen parklandschap, een mozaïek van steden, dorpen, parken, agrarisch landschap en natuurgebieden. Water speelt daarbij in de laaggelegen delta een belangrijke, sturende rol. Daarnaast is het voortdurend zoeken naar oplossingen voor de spanning tussen individuele verlangens, wensen en voorkeuren (vrijheid, eigenzinnigheid) en de ontwikkelende collectieve waarden (veiligheid, sociale cohesie, onafhankelijkheid) de grondslag voor een sterke traditie op het gebied van planning, sturing en flexibele omgang met regels, in belangrijke mate richtinggevend.

Nederland ligt, zoals zo mooi is te zien in de ondergrondlaag uit de Vijfde nota over ruimtelijke ordening (fig. 1), aan de monding van een constant in beweging blijvend en complex rivierenstelsel in Noordwest Europa. Water en grondslag vormen van oudsher de voedingsbodem voor een rijke deltacultuur. Aan die monding en daaromheen ligt een aantal grote stedelijke complexen, agglomeraties en dorpen: de Vlaamse Ruit, de regio Lille, het Ruhrgebied en de Randstad: allemaal Deltametropolen, of één Grote Deltametropool?

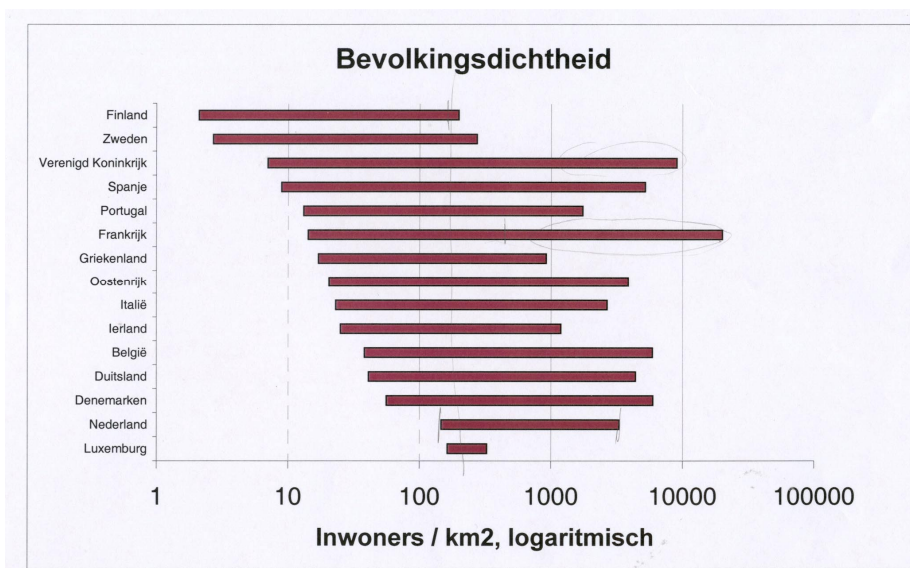
Figuur 1. De ondergrond in Noordwest Europa (bron: Ruimte maken, ruimte delen, VROM 2001)

Figuur 2. Concentratie bevolking en economie in de delta's (bron: Europese commissie 1994)

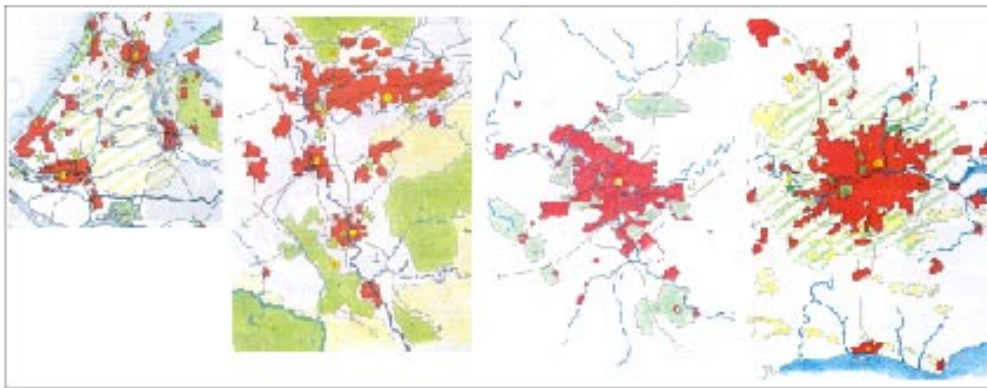
Op de bevolkingskaart van Europa (fig. 2) tekent zich een onmiskenbare concentratie af in een brede zone die loopt van Midden Engeland tot Noord Italië. Hier woont 80% van de bevolking van het Europa van de 15 lidstaten op slechts ongeveer 20% van het grondgebied. Binnen die zone, die ook wel de "Banaan van Datar" (Datar, 1989) wordt genoemd, vindt in de Rijn-Maas-Schelde Delta weer de grootste concentratie plaats. Deze regio wordt gedomineerd door grootschalige, dichtverstedelijkte, meerkernige stedelijke gebieden, gescheiden van elkaar door relatief dicht bevolkte open ruimten.

Hoe naar de verstedelijkte gebieden gekeken wordt kleurt in hoge mate de bevindingen. Nederland staat alom bekend als een van de dichtbevolkte landen ter wereld. Als we echter kijken naar de spreiding van bevolkingsdichtheden per land, dan blijken in Nederland waarden voor te komen tussen 200 en 5000, terwijl grotere landen als Frankrijk en Engeland waarden kennen tussen de 10 en de 10000. Nederland, maar ook België en Duitsland zijn landen met weinig uitschieters naar boven of naar beneden: geen echte rurale gebieden en geen echte metropolitane centra. (zie fig. 3).

Figuur 3. Bevolkingsdichtheid: Nederland een relatief constante dichtheid. Inwoners/km². RIVM 2001

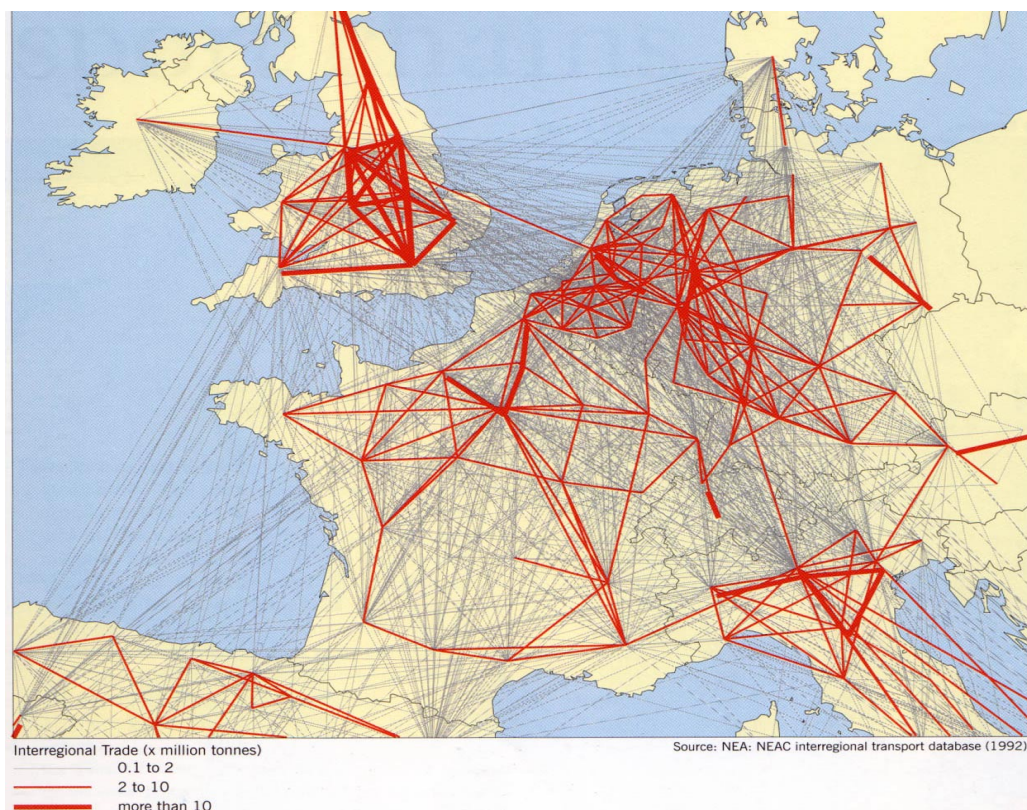
Wanneer we echter enkele stedelijke regio's in Noordwest Europa met elkaar vergelijken, dan liggen de waarden niet zover uiteen: Het Groene Hart met de Randstad, het Ile de France met Parijs, de regio Frankfurt Rhein Main en Vlaams Brabant kennen allemaal bevolkingsdichtheden tussen 800 en 1100 inwoners per km² (SOS 2000) (fig.4). Die regionale schaal is dan ook belangrijk bij het onderzoeken, en bij het plannen van stad-land opgaven. De aanwezigheid van de landbouw en de hoeveelheid en de korrelgrootte van het in de stedelijke regio opgenomen groen loopt zeer uiteen. De Londense en Parijse regio kennen een structuur waarin vele parken, bosgebieden en landbouwenclaves zijn opgenomen in de regionale ruimtelijke structuur. Het groen in het Groene Hart is ofwel grootschalige landbouwgrond, ofwel versnipperd natuur- of recreatiegroen. Ook het Ruhrgebied heeft meer, aaneengesloten groen in de regio dan vaak wordt gedacht. (HNS 1995).

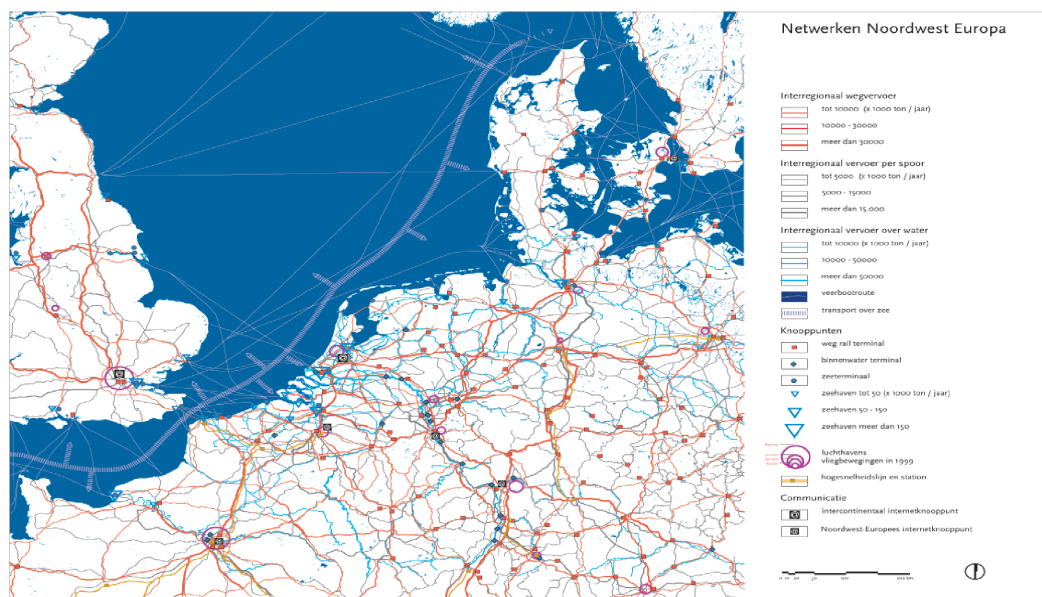
Vier global city regions: Randstad, Ruhr, Ile-de-France, Greater London. Naar HNS 1995.

Figuur 4. Het Groene Hart met de Randstad, het Ile de France met Parijs, de regio Frankfurt Rhein Main en Vlaams Brabant kennen allemaal bevolkingsdichtheden tussen 800 en 1100 inwoners per km²

Dat deze polynucleaire metropool echt een *global city region* wordt, kan worden geïllustreerd aan de hand van enkele kaartbeelden (Notie van Ruimte, 2000). Een kaart van de handelsrelaties laat zien dat het grootste deel van de handelsstromen binnen de zone Lille-Amsterdam-Keulen wordt afgehandeld (fig. 5). Dit gegeven vindt uiteraard zijn neerslag in het sterk ontwikkelde patroon van infrastructuur en vervoersknooppunten (fig. 6).

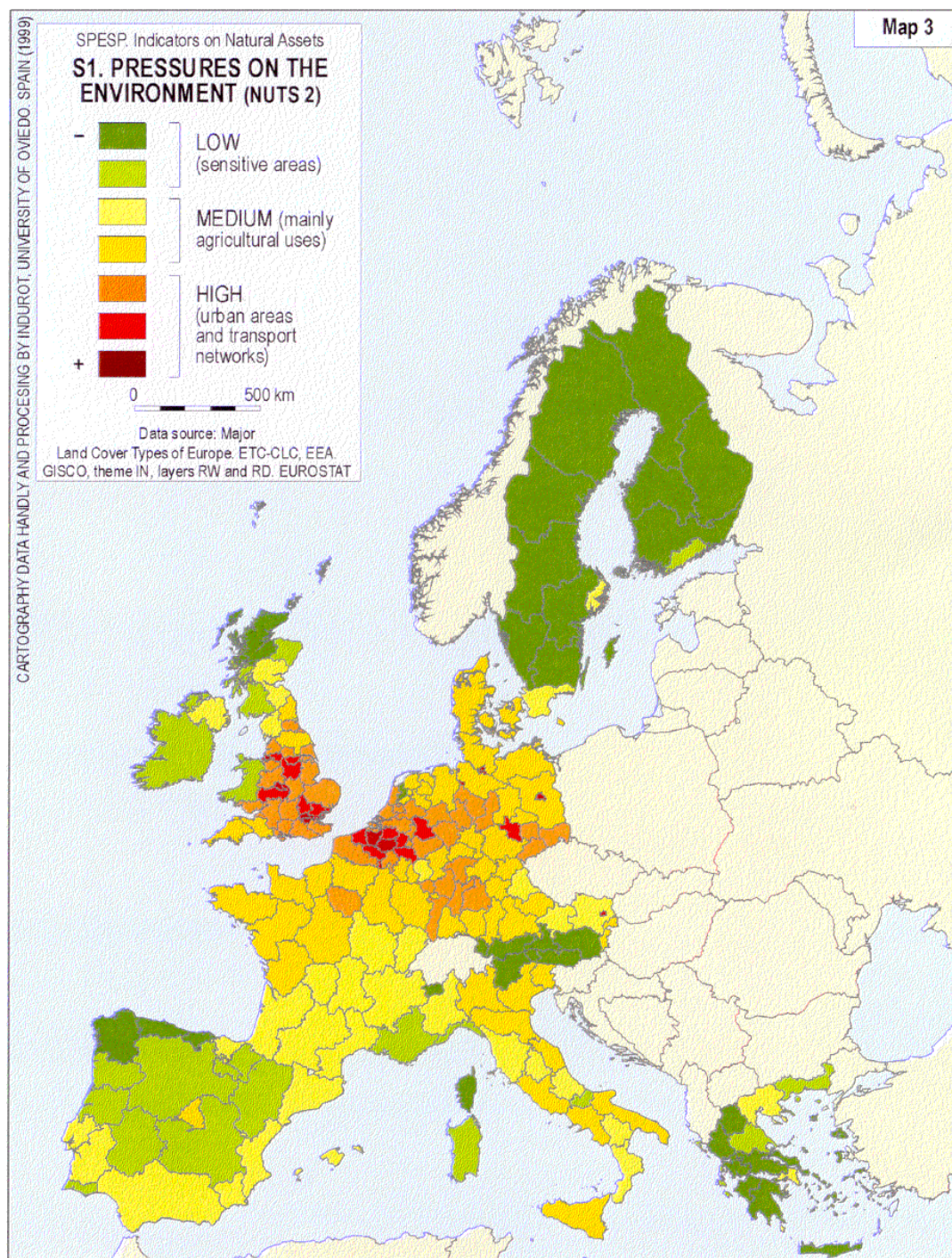

Figuur 5. Dimensies van de integratiezone intensiteit van handel.
 | bron : NEA: NEAC interregional transport database 1992

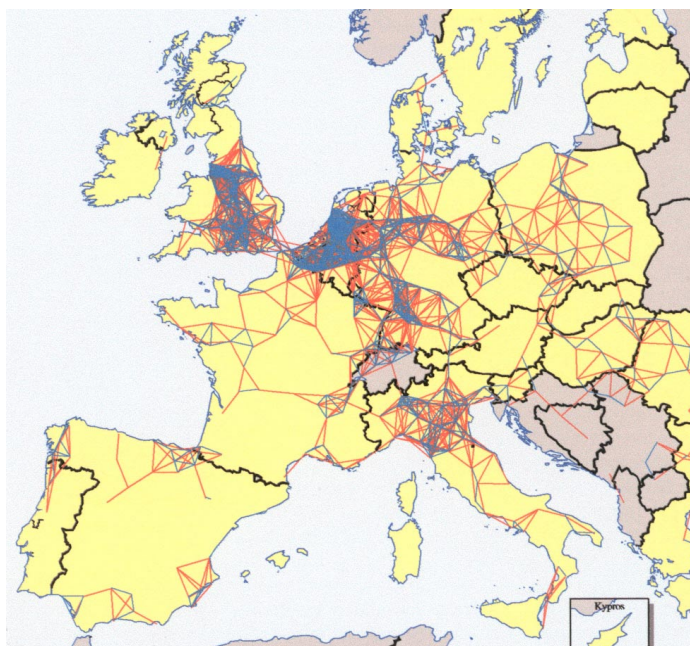
Figuur 6. De netwerklaag in Noordwest Europa (bron: Ruimte maken, ruimte delen, VROM 2001)

Ook vanuit het negatieve onderscheidt de regio zich: de intensieve bedrijvigheid en de vele transportbewegingen leiden tot een aantal karakteristieke problemen op het gebied van de omgevingskwaliteit: ruimtedruk, congestie en milieubelasting (fig. 7).

Figuur 7. Milieudruk: Verstedelijking, infrastructuur en landbouw. ESPON 1999.

Tenslotte komt de Grote Deltametropool pregnant naar voren in de kaart uit het 2^e Cohesierapport van de Europese Unie die de mate van verwevenheid van verschillende stedelijke gebieden weergeeft (fig. 8).

*Fig 8. Ruimtelijke beïnvloeding tussen Europese stedelijke gebieden.
Bron: Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second report on economic and social cohesion (adopted by the European Commission on 31 January 2001)*

De infrastructuurlaag uit de Vijfde nota is de fysieke neerslag van deze integratiezone. Ook in het ander beleid wordt met deze werkelijkheid gewerkt. In de Nota Ruimte voor Economische Dynamiek van het ministerie van EZ, 1997 is die Noordwest Europese ruimtelijk-economische structuur in vette strepen op de kaart gezet (fig. 9). Al in de Tweede Benelux Structuurschets ten slotte (1996) wordt de opgevoerd als een samenhangend geheel van stedelijke concentraties, open ruimten en corridor.

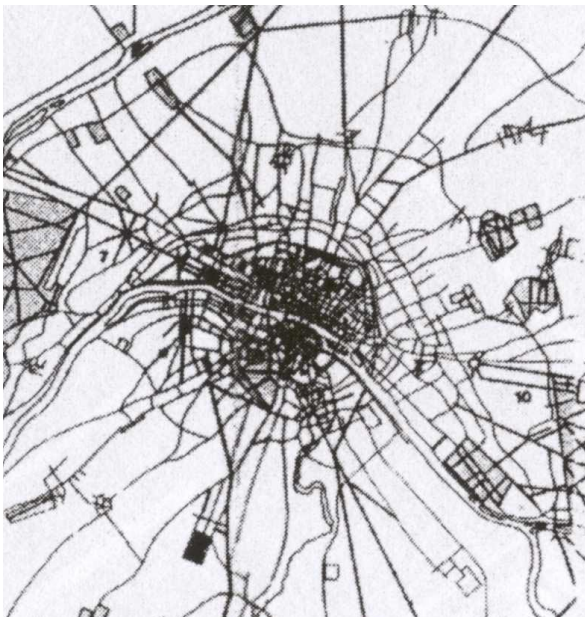

*Figuur 9. Noordwest Europese ruimtelijk-economische structuur
bron : Ruimte voor Economische Dynamiek Ministerie EZ 1997.*

3 Wat maakt de deltametropool uniek?

In het verstedelijkte gebied van De Grote Deltametropool tussen Lille, Amsterdam en Keulen, wonen en werken ruim 25 miljoen mensen. Met zo'n omvang en concentratie van bevolking en economische activiteit, kan de Grote Deltametropool met enige kans van slagen de mondiale concurrentie aangaan met de enorme metropolen in Amerika en Azië. Het comparatieve voordeel van deze Grote Deltametropool is dat ze meerkernig is en zich, in analogie met de ontwikkeling van netwerksteden, kan ontwikkelen tot een transnationale netwerkmetropool. Die constellatie kan wel eens het beste antwoord zijn op de uitdagingen van globalisering en ICT (Castells 1995).

Om die Grote Deltametropool heen vinden we op afstand een aantal grotere en kleinere metropolen: grote aaneengesloten stedelijke complexen met een duidelijk centrum als een veelkleurig knooppunt en uitlopend in het omringend landelijk gebied. Deze centrale metropolen hebben elk in min of meer ernstige mate te maken met de bekende olievlekachtige suburbanisaties: Parijs, Londen, Brussel, Berlijn, Hamburg, München, Milaan, Madrid enz. (zie fig. 10)

Figuur 10. Parijs centrale stad, Infrastructuurbeeld. Bron Benevolo 1965

In al deze gevallen zal een beleid dat zo'n suburbanisatie tegen kan gaan of in een originele of creatieve baan kan brengen welkom zijn. Sommige van deze centrale metropolen slagen daar in eerste instantie in. Londen met een Green Belt politiek. Het compacte Parijs met een spectaculaire park-architectuur in oude en nieuwe openbare ruimten. Berlijn met nog steeds een herkenbaar grondpatroon van dorpen in het groen, feitelijk 'beschermd' door een jarenlang om de stad gelegen politieke en fysieke barrière.

Hoe anders is dat met de Delta metropolen! Met name in de Randstad. Daar ligt Het Lege Land van Auke van der Woud inmiddels lang achter ons. Daar treffen we volgens Jean-Louis Guigou, directeur van DATAR, de Franse nationale dienst voor ruimtelijke inrichting, de *stad van de 21ste eeuw* aan: een groene, open, bonte, gelede verzameling van kleinere historische stadskernen, verbonden door een intensief fijnmazig stelsel van verbindingen, waar een eeuwenlange geschiedenis nog steeds goed van af te lezen is (Villes XXI, Colloque sur l'avenir de la ville du vingt-et-unième siècle. La Rochelle, 1997) (zie fig. 11)

Figuur 11. Stadslandschap Zuid-Holland. Foto Tummers / De Nieuwe Kaart van NL

Deze stedelijke concentraties zijn ook ieder weer anders van karakter; de Vlaamse lintbebouwing, de van oudsher compacte Hollandse steden in het open land, de verspreide dorpen en industriële ontginningen in het bosrijke Ruhrgebied.

Zo is ook van de open ruimten in Noordwest Europa, net als van de stedelijke concentraties een typologie op te stellen (Sustainable Open Space in Northwest Europe, 2000). Het gaat om “peri-urbane open ruimte”, veelal relatief rijke regio's met een bovengemiddeld BNP. (De bevolkingsdichtheid van het Groene Hart komt ongeveer overeen met dat van Nederland als geheel (460 per km²). Landelijk gebied verdient in Europa pas die titel wanneer er niet meer dan 100 of 200 inwoners per km² te vinden zijn.) Er zijn op deze schaal 4 typen onderscheiden: ingesloten open ruimten, zoals te vinden in Vlaanderen en het Groene Hart, metropolitane en semi-metropolitane open ruimte zoals in midden Nederland, het Ruhrgebied en Open ruimte in de stadsrand, zoals rond Parijs, maar ook aan de zuidkant van de Belgische verstedelijkingszone.

Ook dit beeld, met tal van nuancerings en aanvullingen is terug te vinden in de kaart van de occupatielaag van de Vijfde nota. Wat Nederland betreft, herkent de positief ingestelde lezer met een beetje goede wil Nederland terug uit de tijd van de 17e eeuw: rijkdom, vernuft, creativiteit, vooruitgang op veel maatschappelijke terreinen, zoals architectuur, stedenbouw landbouw, energiewinning, drinkwaterwinning, tot en met een relatief tolerante houding ten opzichten van nieuwe invloeden op en veranderingen in de samenleving. Maar ook zien we tegelijkertijd al de risico's in

beeld komen: welvaart is ook toenemende mobiliteit en consumptie van goederen die we uit verre buitenland halen, groei is ook ruimtebeslag, stadsuitbreiding, ontginning, drooglegging en inpoldering.

De minder positief ingestelde kijker ziet overigens nu al vanuit de dagelijkse file een aaneenschakeling van weinig inspirerende Vinex-wijken, glanzende kantoorblokken op zichtlocaties en een wirwar van snelwegen en afslagen. Voor de andere Delta metropolen kan een vergelijkbaar beeld verwacht worden

Deze beelden passen maar in één ruimtelijke context: die van een verweven complexe relatie tussen stad en land, in een décor dat hoofdzakelijk uit water en land bestaat, met alle tussenvormen daarvan. Sterker: dit décor verandert voortdurend van plaats, van substantie, van kleur en van betekenis. Ook dit brengt de Vijfde nota ook op het schaalniveau van Noordwest Europa helder in beeld: de ondergrond met zijn grondwaterstromen, de bodem met zijn dynamisch grondgebruik en de occupatie daarvan met zijn cultuurhistorische ontwikkeling.

4 Ontwikkelingen en opgaven

Wat de Nederlandse situatie betreft, staat er de komende jaren veel op het spel: 250.000 ha in stad en land veranderen van functie (VROM, 2000, 2001). Er valt veel voor te zeggen om dit perspectief ter discussie te stellen. Dat we willen investeren is zeker, alleen hoeveel en hoe snel is dat nog niet. Ergens tussen de 10 en de 40 miljard gulden geeft een aardige indicatie. De Vijfde nota garandeert een startkapitaal van NLG 1 miljard om de rest vrij te kunnen maken (VROM 2001). De vraag is dus niet in de eerste plaats hoe we ontwikkelingen in Nederland tegen kunnen houden, bij voorbeeld met groene of met rode grenzen, maar hoe we – net zo creatief en vernuftig als in die fameuze 17de eeuw – de samenleving als geheel een stevig vernieuwingsoperatie kunnen laten ondergaan. De rol van de Delta metropool is daarbij evident.

Ruimteclaim wonen / werken / natuur en landschap / landbouw 2000-2030 (naar Vijfde nota RO)

Functies	ha 1996	ha 2030	
wonen	224.231	39.000 / 85.000	Aantallen Woningen Groei 1996/2030 00-10: 376.000 10-20: 375.000 20-30: 198.000 Totaal: 949.000
werken	95.862		Hectaren, groei laag/hoogscenario 1996/2030 00-10: 203.000 / 775.000 10-20: 247.000 / 922.000 20-30: 291.000 / 499.000 Totaal: 742.000 / 2.196.000 ha
Natuur en landschap	461.177	333.250	
Landbouw	2.350.807	-170.000 / - 475.000	

Waar de Vijfde nota wel de externe integratie onderschrijft door nadrukkelijk over de nationale grenzen heen te kijken, valt ze op het lagere planningsniveau te gemakkelijk terug op ouderwetse toelatingsplanologie. Onder verwijzingen naar *verrommeling* en *versnippering* van het landschap stelt de nota de aanwijzing voor (door provincies en gemeenten) van grenzen aan de verstedelijk, de oorzaak van dat alles. Daarachter schuilt wellicht een bredere problematiek: een antwoord vinden op de onvoorspelbaarheid van transformatieprocessen in de relaties tussen verstedelijking

en plattelandsontwikkeling. Hopelijk. Het kabinet baseert zich blijkbaar veiligheidshalve op een stadsbeeld dat hoort bij een grote-steden problematiek zoals ook onze buurlanden en de grotere wereldmetropolen dat kennen: de problematiek van de steeds maar aangroeiende centrale stad die het platteland leeg zuigt. Vooralsnog en vijandbeeld. Bij zo'n beeld hoort een op *beheersing* gericht instrumentarium. Dat heeft het Kabinet nu met de Vijfde nota energiek ingezet: een beleid gericht op beheersing van de expansiedrift van de stad ten koste van het land. Toch zal een dergelijk wellicht nog hardnekkige perceptie van de stad en het stadsbestuur ons in de 21ste eeuw niet veel verder brengen. Bovendien gaat een dergelijke benadering voorbij aan de ontwikkelingen die we juist zo sterk in de Delta metropolen aantreffen (VROMraad 2001).

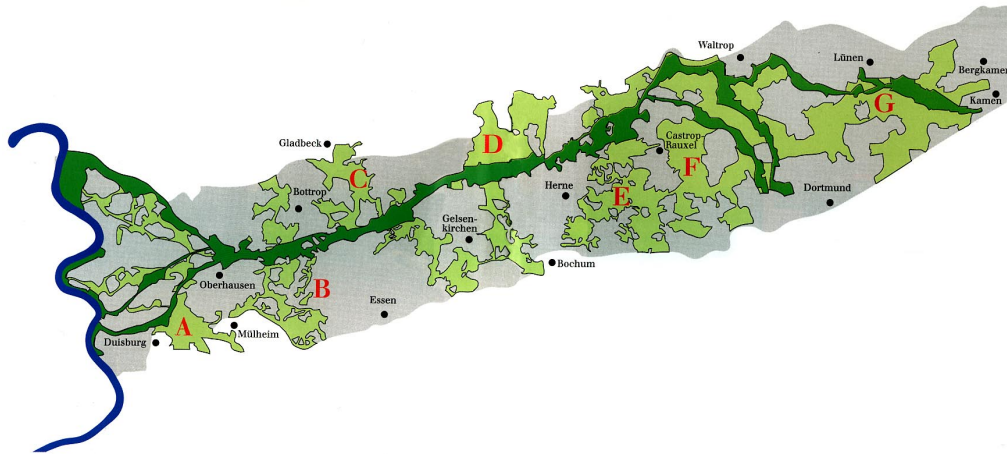
Steun voor scepsis op dit punt vinden we bij de recente literatuur over de wereldwijde ontwikkeling van het *city region* begrip. Zonneveld (S&RO 2001-4) geeft hiervan een overzicht. Het complex van de Randstad en de omringende metropolen vormt volgens hem, als de visie van de globalisten, zoals Scott, Jacobs, Simmonds en Hack juist is, een fraai voorbeeld van een *global city region*. Zonneveld verbaast zich erover dat de auteurs van de Vijfde nota blijven steken in een stad-land of rood-groen model en geheel voorbij gaan aan "deze verbijsterende caleidoscoop van functies...en zichzelf daarmee een rad voor ogen draaien". Ons inziens verdient dit opwindende discours een aanvulling: de vertaling naar een *ontwerpopgave*. Hoe zal zo'n *city region* zich ontwikkelen al naar gelang verschillende scenario's gevolgd worden? Parklandschap Deltametropool vormt zo'n voor de hand liggende case. De vraag is dan overigens wel of de NVK-scenario's zich kunnen meten aan de globale scenario's die de *global city region* zullen aansturen...!

Waar nationale grenzen vervagen zullen (nieuwe) regionale samenhangen opbloeien gebaseerd op landschap, cultuur of economie. Transport en diensteneconomie. De verder integratie roept ook specialisatie op, in de steden, maar ook in de open ruimten. Tenslotte lijkt de roep om kwaliteit van de omgeving nog lang niet verstomd. De voortgaande ontwikkeling naar een diensteneconomie, bijvoorbeeld vrije tijd, staat daarvoor garant.

Wij menen dat er tegen die achtergrond een andere manier is om de ruimtelijke ordening als sturingsconcept kracht te geven dan met een defensief instrument als het trekken van gekleurde grenzen op een plankkaart. Wij ontleen daarbij inspiratie uit verschillende bronnen: het voorbeeld van *Emscherpark* in het Ruhrgebied in Duitsland (fig. 12), het voorbeeld van de Nota *Ontwerpen aan Nederland* en uit de nalatenschap van de Vierde nota ruimtelijke ordening: de Voorbeeldplannen Vierde nota – ideeën en plannen voor verbetering van de dagelijkse leefomgeving.

Van de Internationale Bauaustellung Emscherpark (IBA Emscherpark) leren we dat het essentieel is om een ambitieus en complex ruimtelijk beleidsprogramma te onderbouwen met een glashelder beeld van de problematiek die moet worden aangepakt. Het succes van een programma als IBA Emscherpark schuilt nu ons inziens juist in het succes van het coherent beeld van de problematiek van die regio: een problematiek van verval op het punt van gebiedskwaliteit (sanering van de

mijnbouw), letterlijk verval van de Emscher door bodemverzakking, waardoor een omvangrijk waterhuishoudingsplan noodzakelijk werd, en het probleem van sociaal-economisch verval (vertreksaldo van bevolking en werkgelegenheid) (S&RO 4-2001). Dit complex van probleemthema's vormde de bron van inspiratie om de oplossingen te genereren die we nu in het gebied gerealiseerd zien en die een schat aan leerervaring oplevert.

Figuur 12. EmscherTal (Internationale Bauausstellung IBA EmscherPark). Centrale opgave: stad en land in een ruimtelijk netwerk verweven, de Emscher als drager voor een innovatie-programma op regionale schaal. (Bron: IBA-Emscherpark)

Bij de nota *Ontwerpen aan Nederland* zien we een geheel ander aspect van planning: planning door inspiratie. Kern van *Ontwerpen aan Nederland* is de perceptie dat Nederland wat ontwerp kwaliteit betreft op Europees niveau toonaangevend is en dat

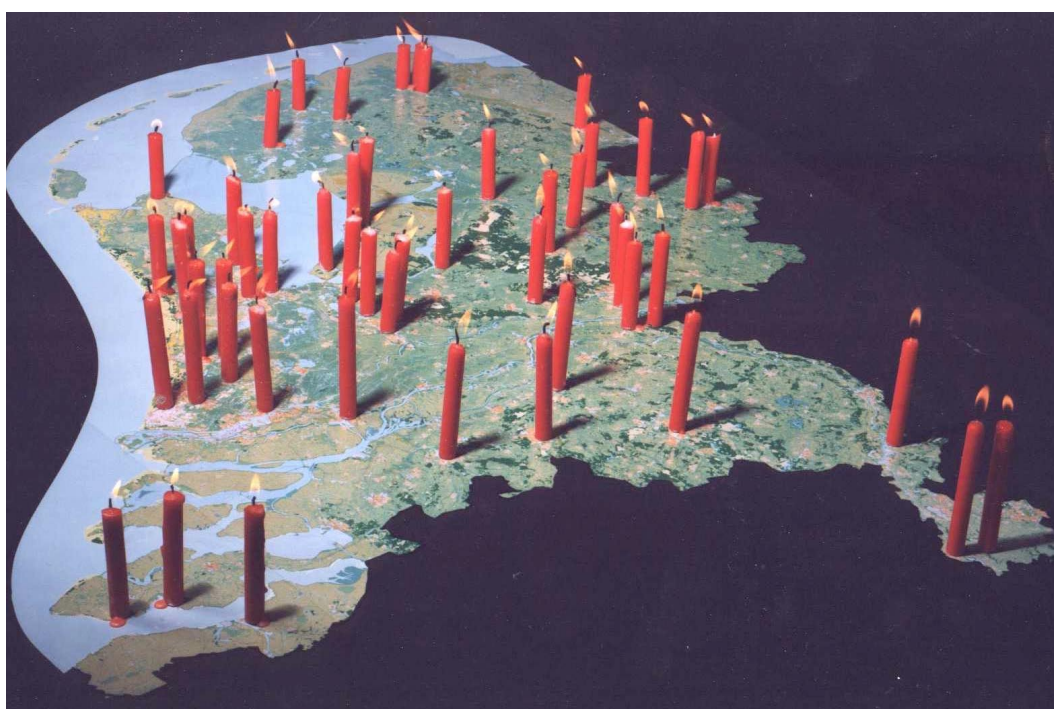

Figuur 13 Remaking NL.

deze kwaliteit moet worden uitgebuit. De kans om dit verder te ontwikkelen wordt ons in de schoot geworpen: de komende jaren gaat Nederland miljarden investeren in stad en land. Het rijk benoemt daarom een aantal toonaangevende projecten en stelt zich verantwoordelijk voor de ontwerp kwaliteit van de te realiseren opgaven in die projecten. Heldere ambitie, heldere aanpak, en straks ook een helder eindproduct om op de inzet en ambities af te rekenen! De les uit deze aanpak is dat ambitie neerzetten werkt: een beroep op emotie - Nederland Gidsland / het gebouw van de Wereldtentoonstelling in Hannover enz. – verzet bergen...(fig. 13)

De Voorbeeldplannen Vierde nota! Wie kent ze niet, ze staan nog in menig bureau, thuis of op het werk, in destijds meegezonden handige opbergdoos in de kast voor het grijpen...(fig. 14).

De kern van dat project van de RPD was om boeren, burgers en buitenlui aan te zetten om zelf hun probleem op innoverende wijze aan te pakken, daartoe geholpen door een relatief bescheiden bijdrage van het rijk en – het belangrijkste – door de ‘*exposure*’ van hun ideeën voor een breed publiek in de vorm van publicatie, tentoonstelling, brochure, plandocumenten. Het thema was: draag zelf je steentje bij aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in je eigen Dagelijkse Leefomgeving (DALO). Deze boodschap is door een menigte professionals, burgers, amateurs goed begrepen en opgepakt. De les uit dit project is dat de rijksoverheid zeker het vermogen heeft om een gevoelige snaar bij de burger te raak waar het gaat om het stimuleren van creativiteit, eigen initiatief en het zelf bedenken van oplossingen.

Figuur 14. 52 Voorbeeldplannen Vierde nota: sturen door stimuleren op locatie. VROM, 1989-1995.

In het Regionalpark Frankfurt RheinMain (uit het SOS project) wordt de defensieve aanpak van de verspreide verstedelijking gelaten voor wat ze is en wordt er in concrete kleinschalige projecten een parkstructuur tussenin gebouwd.

5 Aanbevelingen

Wij stellen voor om het ruimtelijk beleid voor de Delta metropolen op elkaar af te stemmen aan de hand van de volgende thema's.

1. Ontwikkel een uitgebalanceerde mix van beleid en instrumentarium zodat gebiedsspecifiek een juiste cocktail gemaakt kan worden uit autonome integrerende processen op het gebied van economie en cultuur (die de richting bepalen) en van bottom-up projecten (die kwaliteit en identiteit genereren). Regionaliseer je strategie: in het Noorden, het Oosten, het Zuiden en het Westen van de Delta metropolen treffen we totaal verschillende problemen, mensen, oplossingen, landschappen, steden en dorpen aan. Trek door de Regio en organiseer de kennis en de mensen op locatie.
2. Wees bijzonder terughoudend met het stellen van grenzen en beperkingen, maar stimuleer juist. Wat nodig is is ontwikkelingsplanologie, geen gebiedsplaning. Dat stimuleringsbeleid kan verder aangevuld worden met gericht opkopen van grond voor collectieve doelen, Europese Landschappen en een financiële prikkel in de vorm van een open ruimteheffing.
3. Geef volop ruimte aan bewust ontwerp en vormgeving (geen eenheidsworst, maar identiteit als kwaliteit) op hoog en laag niveau. geef nou eens aan welke problemen vragen om een structureel sturen met ruimtelijk beleid. Zo moeilijk is dat niet: de betogen dat de landbouw 'om' moet, dat er een tweedeling in de maatschappij ontstaat, dat de zeespiegel stijgt, dat er een toenemende spanning ontstaat tussen de nabijheid en de bereikbaarheid van voorzieningen (groen, natuur, cultuur), dat het stedelijk landschap in toenemende mate de potentie heeft uit te groeien tot een leefomgeving met nieuwe vormen van samengaan van stad en land, van wonen en natuur, enz. enz. vullen de krantenpagina's. Stof genoeg, en stof die met geen contour te bestrijden valt!

Parklandschap Deltametropool, geef het de ruimte! Land van Simon Stevin, van Jan Hoet, van Catherine Trautmann, van MVRDV. Grenzenloos!

Literatuur / Referenties

- Benevolo L. De Europese stad. Agon 1993.
- Castells. M. The information age. Economy, society and culture. Blackwell, Mass. 1996.
- Gelder Van J.W. (red) De groene grens, zes notities bij grondpolitiek in Nederland. Van Gorcum, Assen 2001.
- H+N+S. Groene Hart? Groene Metropool! Recreatie en natuur in de Randstad van morgen. ANWB/WWF 1995.
- Jonge, J.M. de en J.F.Jonkhof. Terugkijken en vooruitblikken, Leren met stimuleren. Alterra rapport (in prep). Wageningen 2001.
- Ministerie van Economische zaken. Ruimte voor economische dynamiek. Den Haag 1997.
- Ministerie van VROM/Rijksplanologische Dienst. Balans ruimtelijke kwaliteit 2000. Den Haag VROM, 2000.
- Ministerie van VROM. Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde nota over de ruimtelijke ordening. Den Haag 2001.
- Ministeries van OCW, VROM, LNV en V&W. Ontwerpen aan Nederland: architectuurbeleid 2001-2004. Den Haag 2001.
- Scott A.J. (red) Global city-regions: trends, theory, policy. Oxford-UP, 2001.
- Simmonds R. & G.Hack (red) Global city regions: their emerging forms. Spon press 2000.
- TK. Notie van ruimte. Rapport van de Commissie Duijvestein. Den Haag 2000.
- Tweede structuurschets voor de BeNeLux. 1996.
- Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second report on economic and social cohesion (adopted by the European Commission on 31 january 2001)
- Villes XXI. Colloque sur l'avenir de la ville du vingt-et-unième siècle. La Rochelle, 1997.
- VROMraad. Interim advies over de Vijfde nota over de ruimtelijke ordening. Den Haag 2001.

Natuurplanbureau-onderzoek

Verschenen werkdocumenten

in de reeks 'Planbureau - werk in uitvoering (per 1 april 2002)

1998

- 98/01 *Querner, E.P., Th.G.C. v.d. Heijden & J.W.J. v.d. Gaast.* Beschikbaarheid grond- en oppervlaktewater voor natuur. Nadere uitwerking en toepassing in Oost-Gelderland.
- 98/02 *Reijnen, R.* (samenstelling) Graadmeters biodiversiteit terrestrisch. Graadmeters bijzondere natuurkwaliteit terrestrisch t.b.v. de Natuurplanbureau functie en graadmeter ruimtelijke kwaliteit natuur voor Monitoring Kwaliteit Groene Ruimte (MKGR).
- 98/03 *Higler, L.W.G.* Graadmeters biodiversiteit aquatisch.
- 98/04 *Dijkstra, H.* Graadmeters voor landschapskwaliteit. Raamwerk en bouwstenen voor een kwaliteitsindex 2000+.
- 98/05 *Sprangers, J.T.C.M.* (red.) Graadmeters voor algemene natuurkwaliteit: een eerste verkenning.
- 98/06 *Nabuurs, G.J. & M.N. van Wijk.* Graadmeters voor de fysieke producten van bos.
- 98/07 *Buijs, A.E., J.F. Coeterier, P. Filius & M.B. Schöne.* Graadmeters sociaal draagvlak en beleving
- 98/08 *Neven, M.G.G. & E.E.M. Verbij.* Laten we wel zijn! Studie naar conceptualisering van natuurgerelateerd welzijn.
- 98/09 *Kuindersma, W.* (red.), *P Kersten & M. Pleijte.* Bestuurlijke graadmeters. Een inventarisatie van bestuurlijke graadmeters voor de Natuurverkenning 2001.
- 98/10 *Mulder, M., M. Klaassen & J. Vreke.* Economische graadmeters voor Natuur. Ontwikkeling raamwerk en aanzet tot invulling verdelingsgraadmeters.
- 98/11 *Smaalen, J.W.M., C. Schuiling, G.J. Carlier, J.D. Bulens & A.K. Bregt.* Handboek Generalisatie. Generaliseren ten behoeve van graadmeteronderzoek in het kader van Natuurplanbureau functie.
- 98/12 *Dammers, E. & H. Farjon.* Naar een nieuwe benadering voor de scenario's van de Natuurverkenningen 2001.
- 98/13 vervallen
- 98/14 *Hinssen, P.J.W.* Activiteiten in 1999 in toeleverende onderzoeksprogramma's. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau.
- 98/15 *Hinssen, P.J.W.* (samenstelling). Voorstudies Natuurbalans 99. Een inventarisatie van de haalbaarheid van een aantal onderwerpen.

1999

- 99/01 *Kuindersma, W.* (red). Realisatie EHS. Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999 voor de onderdelen Begrenzing en realisatie EHS, Strategische Groenprojecten, Landinrichting, Compensatiebeginsel en Bufferbeleid.
- 99/02 *Prins, A.H., T. van der Sluis en R.M.A. Wegman.* Begrenzing van beekdalen in de Ecologische hoofdstructuur.; De relatie met biodiversiteit van planten.
- 99/03 *Dijkstra, H.* Landschap in de natuurbalans 1999.
- 99/04 *Ligthart, S.* Bescherming van natuurgebieden, nationale en internationale instrumenten.; Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/05 *Higler, B & S. Semmekrot.* Verkennende studie graadmeter natuurwaarde laagveenwateren
- 99/06 *Neven, I. K. Volker & B. van de Ploeg.* Tussenrapportage van een exploratief onderzoek naar de indicering van het concept maatschappelijk draagvlak voor de natuur.
- 99/07 *Wijk, H. van & H. van Blitterswijk.* Achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/08 *Kuindersma, W.* Beleidsevaluatie voor de Natuurbalans; Een handleiding voor medewerkers aan de Natuurbalans.

- 99/09 *Hinssen, P. J. Luijt & L. de Savornin Lohman.* Het meten van effectiviteit door het Natuurplanbureau; Enkele overwegingen.
- 99/10 *Koolstra, B.J.H., G.W.W. Wameling & V. Joosten.* Modelkoppeling en –aanpassing SMART/SUMO – LARCH; Modelkoppeling en aanpassing ten behoeve van integratie in de natuurplanner in het kader van het project Graadmeters Natuurwaarde Terrestrisch.
- 99/11 *Koolstra, B.J.H., R.J.F. Bugter, J.P. Chardon, C.J. Grashof, J.D. van Kuijk, R.M.G. Kwak, A.A. Mabelis, R. Pouwels & P.A.Slim.* Graadmeter natuurwaarde terrestrisch; Verslaglegging van de uitgevoerde werkzaamheden.
- 99/12 *Wijk, M.N. van, J.G.de Molenaar & J.J. de Jong.* Beheer als strategie; Een eerste aanzet tot ontwikkelen van een graadmeter beheer (tussenrapportage).
- 99/13 *Kuindersma, W. & M.Pleijte.* Naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Natuurplanbureau?; Een overzicht van evaluatiemethoden en de toepasbaarheid daarvan.
- 99/14 *Kuindersma, W, M. Pleijte & M.L.A. Prüst.* Leemtes in de beleidsevaluatie natuurbalansen ingevuld?; Een verkenning van de mogelijkheden om enkele leemtes in het evaluatiedeel van de Natuurbalans op te vullen.
- 99/15 *Hinssen, P.J.W. & H. Dijkstra.* Onderbouwende programma's; de resultaten van 1999 en de plannen voor 2000. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau
- 99/16 *Mulder, M. Wijnen & E.Bos.* Uitgaven, kosten en baten van natuur; Inventarisatie van de rijksuitgave aan natuur, bos en landschap en toepassing van maatschappelijke kosten-batenanalyses bij natuurbeleidsverkenning.
- 99/17 *Kalkhoven, J.T.R., H.A.M. Meeuwssen & S.A.M. van Rooij.* Omzetting typologie Basiskaart Natuur 2020 naar typologie Begroeiingstypenkaart
- 99/18 *Schmidt, A.M., M. van Heusden & C.J. de Zeeuw.* Tussenresultaten project Informatielogistiek Natuurplanbureau
- 99/19 *Buijs, A.E., M.H. Jacobs, P.J.F.M. Verweij & S. de Vries.* Graadmeters beleving; theoretische uitwerking en validatie van het begrip 'afwisseling'
- 99/20 *Farjon, H. J.D. Bulens, M. van Eupen, K.Schotten & C. de Zeeuw.* Plangenerator voor natuur-scenario's; ontwerp en verkenning van de technische mogelijkheden van de Ruimtescanner
- 99/21 *Berg, A.E. van den.* Graadmeters beleving: Horizonvervuiling (in bewerking)

2000

- 00/01 *Sluis, Th. Van der.* Natuur over de grens; functionele relaties tussen natuur in Nederland en natuurgebieden in grensregio's
- 00/02 *Goossen, C.M., F. Langers & S. de Vries.* Recreatie en geluidbelasting in 1995 en 2030; onderzoek voor Milieuverkenning 5
- 00/03 *Kelholt, H.J & B. Koole.* N-footprint 1980 – 1997, doorkijk 2030
- 00/04 *Broekmeyer, M.E.A., R.P.B. Foppen, L.W.G. Higler, F.J.J. Niewold, A.T.C. Bosveld, R.P.H. Snep, R.J.F. Bugter & C.C. Vos.* Semi-kwantitatieve beoordeling van effecten van milieu op natuur
- 00/05 *Broekmeyer, M.E.A. (samenstelling).* Stroom- en rekenschema's 1^e fase VijNo thema natuur. Bijlagerapport voor de bouwsteen natuur en de indicatoren natuurkwaliteit, landschapskwaliteit en confrontatie recreatievraag en –aanbod
- 00/06 *Vegte, J.W. van de & E. Turnhout.* De maat van de natuur; een onderzoek naar waarderingsgrondslagen in graadmeters voor natuur
- 00/07 *Kuindersma, W., M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Realisatie Ecologische Hoofdstructuur 2000. Achtergronddocument bij hoofdstuk 4 van de Natuurbalans 2000
- 00/08 *Kuindersma, W. & E.E.M. Verbij.* Realisatie van groen in de Randstad. Achtergronddocument bij hoofdstuk 9 van de Natuurbalans 2000
- 00/09 *Van Wijk, M.N, M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Signalen over natuur en landschap. Achtergronddocument bij hoofdstuk 2 van de Natuurbalans 2000

- 00/10 *Van Wijk, M.N. & H. van Blitterswijk.* Evaluatie van het bosbeleid. Achtergronddocument bij hoofdstuk 5 van de Natuurbalans 2000
- 00/11 *Veeneklaas, F.R. & B.van der Ploeg.* Trendbreuken in de landbouw. Achtergrondrapport project VIJNO-toets van het Milieu- en Natuurplanbureau voor de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
- 00/12 *Schaminée, J.H.J. & N.A.C. Smits.* Kwantitatieve veranderingen in de vegetatie van drie biotopen (laagveenwateren, heide en schraalgraslanden) voor zeldzaamheid en voedselrijkdom over de periodes 1930-1950 (referentie), 1980-1990 en 1990-2000. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2000
- 00/13 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Datacatalogus. Eerste inventarisatie van geo-data beschikbaar voor het Natuurplanbureau
- 00/14 *Klijn, J.A.* Landbouw, natuur en landschap in Nederland; een voorverkenning voor de Natuurverkenning 2
- 00/15 *Klijn, J.A.* Landschap in Natuurplanbureau-producten: een mental map en onderzoeksaanbevelingen
- 00/16 *Elbersen, B., R. Jongman, S. Mûcher, B. Pedrolí & P.Smeets.* Internationale ruimtelijke strategie (in herdruk)
- 00/17 *Berends, H, E den Belder, N. Dankers & M.J. Schelhaas.* Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur; verkenning van een methode om ontwikkelingsopties voor (stukken) natuur te beoordelen

2001

- 01/01 *Jansen, S. m.m.v. R. P.H. Snep, Y.R. Hoogeveen & C. M. Goossen.* Natuur in en om de stad
- 01/02 *Baveco, H., J.C.A.M. Bervaes & J.Vreke.* Advies over de ontwikkeling van modellen voor het Natuurplanbureau
- 01/03 *Zouwen, M. van der & J. van Tatenhove.* Implementatie van Europees natuurbeleid in Nederland
- 01/04 *Sanders, M.E. & A.H. Prins.* Provinciaal natuurbeleid: kwaliteitsdoelen voor de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/05 *Reijnen, M.J.S.M.. & R. van Oostenbrugge.* Wetenschappelijke review van SMART-MOVE. Onderdeel van het kern-instrumentarium van het Natuurplanbureau
- 01/06 *Bruchem, C. van.* Stuwende schaarste. Over de drijvende kracht achter de ontwikkeling van de agrarische sector
- 01/07 *Berkhout, P., G. Migchels & A.K. van der Werf.* Te hooi en te gras. Verkenning naar ontwikkelingen in de grondgebonden veehouderij en gevolgen hiervan voor natuur en landschap
- 01/08 *Backus, G.B.C.* Parels in de Peel. Intensieve veehouderij en natuur in Nederland Plattelandstad
- 01/09 *Salz, P.* Requiem voor de visserij in Vis Mineur
- 01/10 *Smit, A.B.* Ruimte voor akkers en tuinen, bomen en bollen. Verkenning naar ontwikkelingen in de akkerbouw en opengrondstuinbouw en effecten hiervan op natuur en landschap
- 01/11 *Bouwma, I.M., J.A. Klijn & G.B.M. Pedrolí.* Voorstudies Natuurverkenningen 2002 – onderdeel internationaal. Deel A: Europees beleid, wetgeving en financiële middelen, nu en in de toekomst; Deel B: Verkenning internationale waarden Nederlandse natuur en landschap
- 01/12 *Oerlemans, N., J.A. Guldmond & E van Well.* Agrarische natuurverenigingen in opkomst. Een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarische natuurverenigingen
- 01/13 *Koster, A., A. Oosterbaan & J.H. Spijker.* Ontwikkeling van natuur in de Nederlandse steden
- 01/14 *Bos, E.J. & J.M. Vleugel (eindred).* Uitgaven aan natuur door Rijk, provincies, lagere overheden, particulieren en de EU
- 01/15 *Oostenbrugge, R., F.J.P. van den Bosch & K.M. Sollart.* Natuurbalans 2001: enquête resultaten provincies
- 01/16 *Bouwma, I.M.* Programma Internationaal Natuurbeheer 1996 – 2000. Doelen & besteding
- 01/17 *Jonkhof, J.F. & M.P. Wijermans.* De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!
- 01/18 *Jonkhof, J.F. & W. Timmermans m.m.v. J. Borsboom-van Beurden & L. Crommentuijn.* Groen wonen tussen stad en land

- 01/19 *Keuren, A, H. Houweling & J.G. Nienhuis.* EHS 2000. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/20 *Veldkamp, B., A. Keuren, J.G. Nienhuis & H. Houweling.* EHS 2001. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/21 *Koole, B., J. Luijt & M.J. Voskuilen.* Grondmarkt en grondgebruik. Een scenariostudie voor Natuurverkenning 2